

konkurence strukturni mehanizem, ki mu avtor nameni pozornost v svojem delu, ali ni padanje profitne stopnje nevoluntaristična razlaga za pojav neoliberalizma? Bralca bi zanimalo, ali je v 1960. letih v zahodnih ekonomijah prišlo do padanja profitov, padca profitne stopnje in ali gre celo za pojav, uveljavitev in končno veljavnost Marxovega tendenčnega zakona. V tem kontekstu bi bila zanimiva tudi razprava o medijskem sektorju in razpravi o profitni stopnji v medijski industriji. Ali političnoekonomske analize medijskih sektorjev spodbijajo tezo o padcu profitov ali gre za sektor kapitalistične akumulacije, ki bo postal paradni sektor kapitalistične akumulacije v prihodnosti?

Kljub temu da so mnoge teme v knjigi obravnavane fragmentirano in nesistematično, je knjiga pomemben prispevek k vpeljavi predpostavk politične ekonomije v preučevanje medijev in komuniciranja v Sloveniji, medtem ko ne zanemarja totalitete kapitalizma. Knjigo zato razumemo kot uvod in kot propedeutično komunikološko delo. Zdaj se obsežno analitično ter empirično delo v okviru in na področju politične ekonomije komuniciranja šele lahko začne.

Primož Mlačnik

Luka Zevnik: Critical Perspectives in Happiness Research: The Birth of Modern Happiness. Cham, Heidelberg, New York, Dordrecht, London: Springer International Publishing, 2014. 158 strani (ISBN 978-3-319-04402-), 129,00 EUR

Monografija Luke Zevnika spada v interdisciplinarno (in triangulacijsko) raziskovalno polje kvantitativnih in kvalitativnih raziskav o sreči, od katerih se pomembno razlikuje in jih na poseben način tudi presega. Avtor je uvodoma kritičen do empiričnih raziskav sreče, ki potekajo že od šestdesetih let dvajsetega stoletja in srečo pojmujejo kot brezčasno, univerzalno človeško izkustvo. Četudi združimo hedonistično perspektivo, kjer je sreča definirana kot pozitivna razlika med maksimiranjem užitek in minimaliziranjem bolečine, ter evdajmonsko perspektivo, ki srečo pojmuje okrog jedra samouresničitve in smisla, še vedno ne premostimo konflikta med *nature* in *nurture*, ne razrešimo vprašanja kulturnega relativizma in medkulturnih univerzalij človeške narave ter ne opustimo esencialističnega pristopa, ki skuša današnje razumevanje sreče retroaktivno prilagoditi in prenesti na zgodovinska obdobja, ko je izkušnja sreče morda obstajala v popolnoma drugačnih kulturno definiranih okoliščinah in imela drugačne pomene.

Ker so tovrstne empirične raziskave zaradi metodoloških in epistemoloških omejitev nepopolne in etnocentrične, Zevnik zagovarja kulturno perspektivo, kjer se celo »dejavniki, kot so evolucijske zapovedi, človeške potrebe in človeška narava, lahko zdijo "naravni" in "univerzalni", a se manifestirajo na kulturno specifične načine« (str. 16). V nadaljevanju avtor združi pristop kulturnih študij, znotraj katerega družbeno konstrukcijo realnosti definirajo razmerja moči, in zgodovinski pristop, znotraj katerega Foucault razlikuje med zgodovino idej in zgodovino misli, ki analizira zgodovinski proces problematizacije izkustva sreče. Zevnikov genealoški pristop s pomočjo neortodoksne Foucaultovske filozofije, ki »si ne lasti primata nad resnico, temveč proizvaja resne in resnične zgodovinske fikcije, katerih namen je transformacija bralčevega mišljenja« (str. 67), raziskuje zgodovinske procese konstrukcije sreče na treh ravneh, ki po Foucaultu določajo odnos med subjektom in izkustvom: resnica, odnos do sebe in oblast.

Zevnikova analiza sekundarnih virov, s pomočjo katerih skuša v evropski zgodovini raziskati okoliščine rojstva sreče, se kronološko razteza od četrtega do konca osemnajstega stoletja. Izvore sreče pojasnjuje z družbenimi spremembami in s praksami, ki segajo v renesanso, reformacijo,

protireformacijo in razsvetljenstvo. Če poskušamo jedro avtorjevega raziskovanja strniti v skromen povzetek, se je sodobno izkustvo sreče najprej povezovalo s krščansko religijo, nato pa se osvobodilo ob pomoči humanističnih ved, ki so se sprva razvijale v skladu s krščansko doktrino, nato pa paradoksalno botrovale delegitimizaciji odrešitve, posmrtnega življenja in izvirnega greha ter vodile v legitimizacijo iskanja zadovoljstva in dobrih občutkov v življenju do smrti. V skladu s Foucaultom je zmanjševanje vpliva cerkve spremenilo posameznikov odnos do sebstva in do resnice o zadovoljstvu in vsakdanjem življenju, ki ga je kasneje afirmiralo protestantsko gibanje. Sekularno izkušnjo sreče so nato pomagali utrditi razsvetljenski misleci z zagovarjanjem dveh konfliktnih vidikov. Utilitaristični in kolektivni ideal sreče, ki je povezan z znanstvenim, tehnološkim, individualnim, družbenim, političnim in ekonomskim napredkom, je pastoralno oblast cerkve podelil nacionalni državi, zagovarjanje iracionalnega in egoističnega hedonizma pa je fenomen sreče konstruiralo skozi razvoj potrošne kulture in domišljjskega hedonizma (str. 142).

V zaključku avtor ugotavlja, da lahko modernizacijo razumemo kot kolektivno stremljenje k doseganju sreče. Ker pa je država okvir individualizacije subjekta in pomemben posrednik sodobnega izkustva sreče, izkustvo sreče v dvajsetem in enaindvajsetem stoletju ni neproblematičen fenomen – po Pascalu Brucknerju je to postmoderna ideološka zapoved, ki postaja vse pomembnejši del biopolitičnega projekta (str. 141). V kontekstu potrošne kulture kot prakse svobode je posameznikova svoboda trošenja le eden od mehanizmov načela vladnosti, permisivnih zapovedi, s katerimi država v bratski navezi s trgov usmerja vedenje množic.

Na tem mestu se odpira vprašanje ne-sreče, ki ostaja v Zevnikovem delu v večji meri neobravnavano. Družbeno-zgodovinski procesi znanstvene revolucije in protestantizma, ki jih Max Weber povzame v sintagmi odčaranja sveta, namreč sovpadajo z Zevnikovo umestitvijo rojstva kolektivnega ideala sreče. Z modernizacijo se namreč istočasno (z razvojem potrošne kulture) množično reinkarnira tudi melanholični sentiment, ki se morda kot druga plat istega kovanca v zahodnih in zahodnjaških družbah manifestira v različnih pojavnih oblikah že od romantičnega gibanja naprej (faustovsko razočaranje nad nezadostnostjo družbenega napredka, kriza smisla, umetniške avantgarde, strast do realnega, porast klinične depresije ...). Ob upoštevanju romantičnega gibanja, kjer sta se, kakor je zapisal Mladen Dolar, rodila fenomena *das Unheimliche* in »objekt-razlog želje, ki si ga razsvetljenska misel ne more racionalno prilastiti« (Dolar 2012: 29), moramo fenomen sreče in melanholični sentiment razumeti komplementarno. Pri psihoanalitični obravnavi sreče bi zagotovo morali poudariti tudi njen fantazmatični značaj.

The Birth of Modern Happiness v času kvantifikacije vseh znanosti predstavlja pomembno delo za interpretacijo, a pri pojasnjevanju rojstva sodobnega izkustva sreče ne smemo spregledati, da je zlom božje avtoritete zgodovinsko neločljivo povezan tudi z zlomom očetovske avtoritete, ki ga je Christopher Lasch pripisal posledicam procesov industrijske revolucije in razmaha permisivnosti. To, kar Zevnik problematizira le posredno, morda najbolj uteleša Lacanova parafraza Dostojevskega, ki jo v psihoanalizi označuje koncept postmodernega, kaznovalnega nadjaza, ki zapoveduje užitek – če je Bog mrtev, ni dovoljeno vse, ampak nič. Poenostavljeno, rojstvo sekularnega ideala sreče je sodobne ateiste zaznamovalo z nesrečo, pri čemer ima po Žižku krščanstvo dvojno, perverzno vlogo, ki sintagmo preoblikuje – če je Bog živ, je dovoljeno vse. Verniku namreč prav vzajemnost greha in božjega odpuščanja omogoča poganski užitek oziroma srečo, medtem ko ateista bremeni lastna, neodpuščljiva vest, ki rojeva melanholični sentiment.

Ker Zevnikovo delo bralca navdihuje, ga lahko interpretativno, obzirno in premišljeno beremo tudi skozi navidezno nepomemben delček biografskega konteksta – avtorjevo posvetilo pokojnemu očetu. V luči žalovanja, s pisanjem neločljivo povezanega procesa, ki sta ga v delu *On Grief and Grieving: Finding the Meaning of Grief Through the Five Stages of Loss* (2014) na pet stadijev razdelila Elisabeth Kübler-Ross in David Kessler, bi lahko dejali, da avtor niha med zanikanjem in sprejemanjem ideala sreče kot legitimnega oziroma nelegitimnega kolektivnega in individualnega projekta. Morda prav zaradi tega nihanja, zagotovo pa vsaj zato, ker je njegova zastranitev s

Foucaultom na račun formata preveč poglobljena, Zevniku ne uspe docela izpolniti namena dela, tj. fenomena sreče problematizirati skozi kontekst neenakosti, izkoriščanja, rasizma in nasilja.

Temu idealu bi se približala marksistična perspektiva, kjer bi lahko npr. zgodovinsko sledili tezi, da sreča kot ideal pripada ljudem iz delavskega razreda, medtem ko si lahko ideal melanholičnega sentimenta (ali užitka?) »privoščijo« predvsem ljudje iz višjih razredov, če izhajamo iz pregovora, ki pravi, da »kdor z malim ni zadovoljen, velikega vreden ni«. Kljub temu pa je Zevnikovo delo dovolj koncizno, še posebej za ljubitelje Foucaulta. Po njegovem vzoru je napisal »knjigo izkušnje« (str. 72), ki transformira bralčev odnos do razumevanja sreče. Zaradi združevanja zgodovine idej in zgodovine misli pa je Zevnikova monografija prelomna predvsem na področju interdisciplinarnih raziskav o sreči.

Literatura

Dolar, Mladen (2012): Strel sredi koncerta. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Kübler-Ross, Elisabeth, in Kessler, David (2014): On Grief and Grieving: Finding the Meaning of Grief Through the Five Stages of Loss. London, New York, Sydney, Toronto, New Delhi: Simon and Schuster.